

Kolozsi Orsolya

Életfogytig tartó ragaszkodás

A szerelem és a várankozás, illetve ezek összefüggései az irodalom időtlen toposzai, kikerülhetetlen témái, mégis, mintha egyre nehezebb lenne írni róluk. Mintha a szerelem, a szerelemre várankozás évei, évtizedei megközelíthetetlennek lennének giccs és pátosz nélkül. Szilasi László legújabb regénye azt kísérli meg, hogy különösebb érzélgősség nélkül, viszonylag szikár prózanyelven mutassa be egy ötvenöt éven át tartó, beteljesült, mégis beteljesületlen szerelem történetét. A Kései házasság cselekményét a valóság ihlette, egy békéscsabai idős pár „legendája” adta, de csupán az alaphelyzet táplálkozik a realitásból, a történet teljes egészében fikció. Az 1964-ben megismerkedő pár (Vajda Ilma és Gavenda Péter) hosszú évtizedeken át alakuló kapcsolatát frappáns, könnyen átlátható szerkezetbe szorítja a szerző: a szegedi megismerkedéstől kezdve minden egyes évnek (egészen 2019-ig) egy rövid, 2-3 oldalas fejezetet szentel a regény, az adott év „met-szetét”, vagy még helyesebben az adott év legemlékezetesebb helyzetét, pillanatát bemutatva. Ez a pillanat persze nem biztos, hogy a legkiugróbb történés is egyben, lehet, hogy csak egy nap, amikor a hős nem tesz mást, mint édesanyjával együtt órákon át néz ki az ablakon: „A beüvegezett folyosó ablakán át néztük, ahogy odakint lassan kékre vált a hó, felvillannak az utcai lámpák, átkukucsálnak a kátrányos deszkakerítésen, és egy eltévedt, éhes nyúl olyan mozdulatlanul áll meg a kert végi fák éles vonalában, akár egy szó, amit ollóval kanyarítottak ki egy régi gyerekkönyvből. (...) Álltunk a csendben. Néztük, ahogy a mindent elmosó éj halkán közelít.”

Az aszimmetrikus szerelmi kapcsolatot a nő szemszögéből mutatja be a kötet, hol egyes szám harmadik személyű, mindentudó, de Ilma perspektíváját közvetítő elbeszélő alkalmazásával, hol a nő naplójegyzeteinek egyes szám első személyű, kurzívval szedett betoldásával. Férfi író, női hang és nézőpont; de mégsem ezért különleges a kötet, hanem mert egy olyan szerelmet állít a középpontba, mely igencsak eltér a normától, már ha a szerelem esetében lehetséges egyáltalán normáról beszélni. Egy olyan, sokáig egyoldalúnak tűnő szerelmet vizsgál, mely nem is biztos, hogy szerelem, melyre a többség azt mondaná, nem éri meg, nem méltó, nem egyenrangú; ezért hagyni kell veszni. De éppen ezzel kérdez rá arra, mégis mi az, hogy szerelem? Közvetíthető-e, elmondható-e az élmény? Ahány ember, annyi szerelem - általános emberi, mégis ezer és ezer variáció. A szerelem, az szerelem, nem definiálható, de még csak nem is hasonlítható más szerelmekhez. És minden, csak nem racionalitás, ahogy Ilma egyik barát-nőjének válaszolva meg is jegyzi: „Jaj, Smaca. Nehogy már a másik jó tulajdonságaiból ki kelljen vonni a rosszakat, és ami megmarad, az legyen a híres szerelem oka. Nem a tulajdonságok döntenek el, hogy illenek-e ketten egymáshoz, hanem a szerelem, bármi legyen is szerinted az.” Erről az értelmezhetetlen szenvedélyről (mely minden szerelem sajátja) Szilasi úgy ír, hogy egy pillanatig nem lesz szirupos vagy szürreális, hanem teljesen természetes, egy tépelődésekkel, megingásokkal, kérdésekkel teli állapot; egy élet rajza, melyben az egyetlen biztos pont a szeretett férfi, Gerenda.

Aki persze minden, csak nem biztos pont. Bár végig jelen van a nő életében, kétszer is megházasodik, sok szeretője van, felelőtlen és öntelt figura,

aki nem érdemli ki ezt a szerelmet (épp mert a szerelmet nem kell, és nem lehet kiérdemelni), és minden tud lenni, csak biztos bázis nem a nő életében. Szerelmük különlegességét éppen az adja, hogy évtizedeken át egymás mellett állnak, de mégsem egymáséi teljesen. A Rilkrétől származó mottó („mert sose fogtalak, szilárdul tartalak”) értelmében pedig lehet, hogy paradox módon éppen ez adja kapcsolatuk erejét, hosszú távú elfogadásukat. Gerenda nagyon sokáig nem lesz Ilmáé, legalábbis a hagyományos értelemben nem, de a nő mindezek ellenére (vagy talán épp ezért) egy öszvér makacsságával és elszántságával ragaszkodik a férfihoz, várja, hogy végre ne csak részleteiben, hanem teljesen az övé lehessen. Hisz abban, hogy ezt így rendelte a sors. Ez a kitartó hűség több irodalmi előképet felidéz, például Bernhard Schlink Olga című regényének címszereplőjét, aki haláláig hű szerelméhez, Herberthez, aki az Északi-sark meghódítására vállalkozik, és az expedíción örökre eltűnik. Ebből a regényből Szilasi könyve szó szerint is idéz, a Herbert nevet természetesen Gerendává változtatja: „Én nem gyászolom Gerendát. Én vele élek.” Gerenda persze nem csak egy emlék, hanem az utolsó pillanatokig jelen lévő szereplő, de az erős és szinte megmagyarázhatatlan megszállottság mégiscsak irodalmi rokonokká avatja Olgát és Ilmát. Mint ahogy véleményem szerint rokonuk Florenzo Ariza is, aki Garcia Márquez Szerelem a kolera idején című regényében ragaszkodik ekkora elánal szerelméhez, és több, mint ötven évig vár, hogy jóval túl a hetvenen válthassa valóra álmait. A kolumbiai szerző gyönyörű története nem csak a megszállottságban rokon, de ugyanúgy sokat tud az időskori, az élet végén beteljesülő szerelemről, s ezzel egy időben az idő múlásáról is. Az említett szövegek mellett persze előkerül még az egyik legősibb történet, az Odüsszeia, abból is különösen Odüsszeusz hűséges és okos felesége, Pénélopé, akit Ilma egyfajta modellnek, azonosulási mintának tekint: „De én tudtam, a hajdú lényéből megértettem, hogy Odüsszeusz felesége, a hűséges Pénélopé én vagyok. Az okos lelkű, a jó eszű, a szilárd szívű. Húsz éven át várom az uramat. Szövöm a halotti leplet. Mindig lebontom. Telnek és múlnak az évek. Megöregszünk, elváltozunk. De amikor az uram hazatér, mindketten visszafiatalodunk.” Ezek az irodalmi összefüggések, finom rájátszások megmutatják, hogy Szilasi rendkívül művelt, olvasott szerző, és hogy ez a tulajdonsága milyen jól tesz a szövegnek, és általában milyen jól tesz az írásoknak, ha szerzőjük nem csak jó író, de kiváló olvasó is.

A női nézőpontot jól működteti a regény, autentikusnak tűnik, még az olyan veszélyes vizeken is, mint például Ilma abortuszának leírása. Ez az egyetlen fejezet

egyébként, melyben az egyes szám harmadik személyű elbeszélő visszavonul, és csak az egyes szám első személyű narráció mutatja be a traumatikus élményt, azt implikálva, hogy az ilyen súlyú történetekről mindig csak első személyben, személyes élményként lehet beszélni. A regény egyébként nem csak Vajda Ilma sorsába avat be, de mintegy háttérként felvillantja a körülötte történő eseményeket is. Minden egyes évhez egy emlékezetes bel- vagy külföldi eseményt rendel: például a Holdra szállást, Mindszenty bíboros amnesztiáját, a chilei bányászok drámáját, Kádár sírjának megrongálását. Ezek az események nem teszik történelmi regénnyé a szöveget, de úgy tűnik, nem is ez a cél. Funkciójuk inkább az, hogy kontextusba helyezték, akár ellenpontozták ezt a nagyon személyes, vallomásos történetet. A gyors tempóban változó politikai, történelmi, társadalmi események az idő száguldását, a világ fordulatossá válását mutatják, Ilma életében pedig épp ellenkezőleg, szinte áll az idő, és nem történik semmi, leszámítva ezt az erőteljes, sokszor mérgezőnek és hiábavalónak tűnő szenvedélyt. Rengeteg minden történik a világ különböző, egymástól távoli pontjain, miközben Ilma életében alig valami: tanár egy vízügyi szakközépiskolában, haláláig ápolja nagybeteg anyját, minden egyéb csak Gerendáról szól.

A külső szemlélő számára eseménytelen és jelentéktelen élet azonban nem sekélyes, távlati nem kifelé, hanem befelé nyílnak, nagy mélységeket és magasságokat ismer, nagy érzelmi amplitúdón mozog. Ilma olyan hős, akivel sok ponton nehéz azonosulni, de meg lehet érteni, el lehet fogadni. Az idő múlásával, ahogyan elfogadja önmagát, az életet, ami neki jutott, egyre erőteljesebbé, határozottabbá válik, Gerenda pedig mintha éppen ellentétes utat járna be, időskorára egyre halványabb és fakóbb lesz a valaha önérzetes, erős és gyönyörű(nek látott) férfi. A női hős egy nagyon különleges, erős karakter, kitartó ragaszkodása pedig szerelmét is különlegessé teszi. Szilasi ezúttal is technikásan, okosan ír, szabályos szerkezetbe rendezte ezt a mindent elsöprő szenvedélyt, az érzelmi hullámokat. Nem csak egy furcsa párt állított azonban a középpontba, hanem az elfolyó időt is láthatóvá tette, egy élettörténet akkurátus végigkövetésével kiválóan megmutatta azt, milyen gyorsan múlik a nekünk szabott idő, hogyan kell elgyászolnunk egy idő után a lehetséges sorsalternatívákat, és megbékélni azzal, amivé lettünk.

(Szilasi László: Kései házasság, Magvető, 2020)